№ 15 дәріс. Заманауи түркітанудың өзекті мәселелері мен болашақ даму бағыттары

Дәрістің мақсаты: Ғаламдану дәуіріндегі түркітану ғылымының трансформациясы мен негізгі міндеттерін айқындау; пәнаралық интеграциялық бағыттарды саралап, докторанттардың диссертациялық зерттеулерінде заманауи түркологиялық методологияны тиімді қолдану тетіктерін негіздеу.

1. Ғаламдану дәуіріндегі түркітанудың концептуалды міндеттері

- **Ғаламдану және тілдік/мәдени бірегейлік (Identity):**
  - Жаһандану шартында ассимиляцияға ұшырау қаупі бар шағын түркі тілдері мен диалектілерін (саха, тофа, шор, чулым, гагауз және т.б.) документациялау және сақтау.
  - Түркі мемлекеттері ұйымы (ТМҰ) мен Түркі академиясы аясында ортақ академизмді, бірізді терминологиялық, орфографиялық және цифрлық стандарттарды қалыптастыру.
- **Еуропацентристік көзқарастардан арылу:**
  - Түркі цивилизациясын Еуразия кеңістігіндегі дербес, субъектілі әрі өзіндік даму логикасы бар мәдени-тарихи феномен ретінде қайта бағалау.

2. Түркітанудағы пәнаралық интеграция (Interdisciplinary Integration)

Заманауи түркітану — тек филологиялық ғылым шеңберінен шығып, жаратылыстану мен гуманитарлық білімнің тоғысындағы **пәнаралық синтезге** өтті:

- **Палеогенетика және ДНҚ-филогеография:**
  - Көшпелілердің сүйек қалдықтарынан алынған ДНҚ (Y-хромосома, мтДНҚ) мағлұматтарын тарихи-лингвистикалық реконструкциялармен (пратүркілік хронология) шендестіру.
  - Этногенез бен миграциялық толқындардың жаңа ғылыми картасын сызу.
- **Археология және Эпиграфика:**
  - Археологиялық табулар мен жәдігерлердегі руникалық/ұйғырша жазуларды қатар оқу (мысалы, Номгон алқабындағы Құтлық қаған кешенінің ашылуы).
  - Тастағы ескерткіштер мен монументтерді 3D-модельдеу және цифрлық эпитафиялық базалар құру.
- **Антропология және Палеоэкология:**
  - Климаттық өзгерістер, палеоэкологиялық факторлар мен материалдық мәдениеттің түркілік тілдік әлем бейнесіне (картина мира) ықпалын зерделеу.
- **Цифрлық лингвистика мен Жасанды Интеллект (Digital Humanities):**
  - Түркі тілдерінің Корпустық лингвистикасын дамыту, NLP (табиғи тілді өңдеу) модельдерін, заманауи LLM жүйелерін түркілік агглютинативті модельге адаптациялау.

3. Докторанттың диссертациялық зерттеуінде заманауи түркітану методологиясын тиімді қолдану

Докторантура (PhD) деңгейіндегі зерттеулер жаңа методологиялық парадигмаларды талап етеді:

- **Зерттеу парадигмасын дұрыс таңдау:**
  - Тек дәстүрлі сипаттамалық (описательный) әдіспен шектелмей, **антропоцентристік** (лингвокультурология, когнитология), ареалдық-типологиялық немесе корпустық-дистрибуциялық әдіснамаларды кіріктіру.
- **Дереккөздік базаны кеңейту (Data-driven approach):**
  - Зерттеу гипотезасын дәлелдеуде репрезентативті цифрлық корпустардың (National Corpora), статистикалық-метрикалық өңдеулердің және халықаралық ашық дерекқорлардың (Turfanforschung, Unicode, т.б.) мүмкіндіктерін пайдалану.
- **Салыстырмалы-аксиологиялық талдау:**

- Түркілік феноменді оған көршілес немесе туыс басқа тілдік/мәдени жүйелермен (алтайлық, ирандық, славяндық) салғастыра отырып, ғылыми жаңашылдығын (scientific novelty) дәйектеу.

- **Академиялық адалдық және халықаралық интеграция:**
  - Диссертация нәтижелерін Scopus / Web of Science базасындағы индекстелетін рейтингтік журналдардың талаптарына сай рәсімдеу және халықаралық түркологиялық дискурсқа енгізу.

Семинар тапсырмалары мен ДОӨЖ (СӨЖ) бағыттары:

1. «Палеогенетика мен салыстырмалы тіл білімінің тоғысы: түркі этногенезін зерттеудің жаңа мүмкіндіктері» тақырыбында аналитикалық шолу жасау.
2. PhD диссертациясының тақырыбы аясында корпустық лингвистика мен NLP әдістерін қолданудың концептуалды схемасын құрастыру.
3. Қазіргі заманғы шетелдік (Еуропа, АҚШ, Түркия, Жапония) түркологиялық мектептердің соңғы 5 жылдағы басым зерттеу бағыттарына салыстырмалы сараптама жасау.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кляшторный С. Г., Султанов Т. И. *Государства и народы Евразийских степей: от древности к Новому времени.* – СПб., 2009.
2. Романова О. И. *Интердисциплинарные методы в современной тюркологии.* – Казань, 2021.
3. Johanson L. *Discoveries on the Turkic Linguistic Map.* – Stockholm, 1998.
4. *Digital Turkology: Issues and Prospects.* / Edited volumes & Turkic Academy publications. – Astana, 2023–2025.